

VOGELARCHIEF GROOTE WIELEN 1978-1987

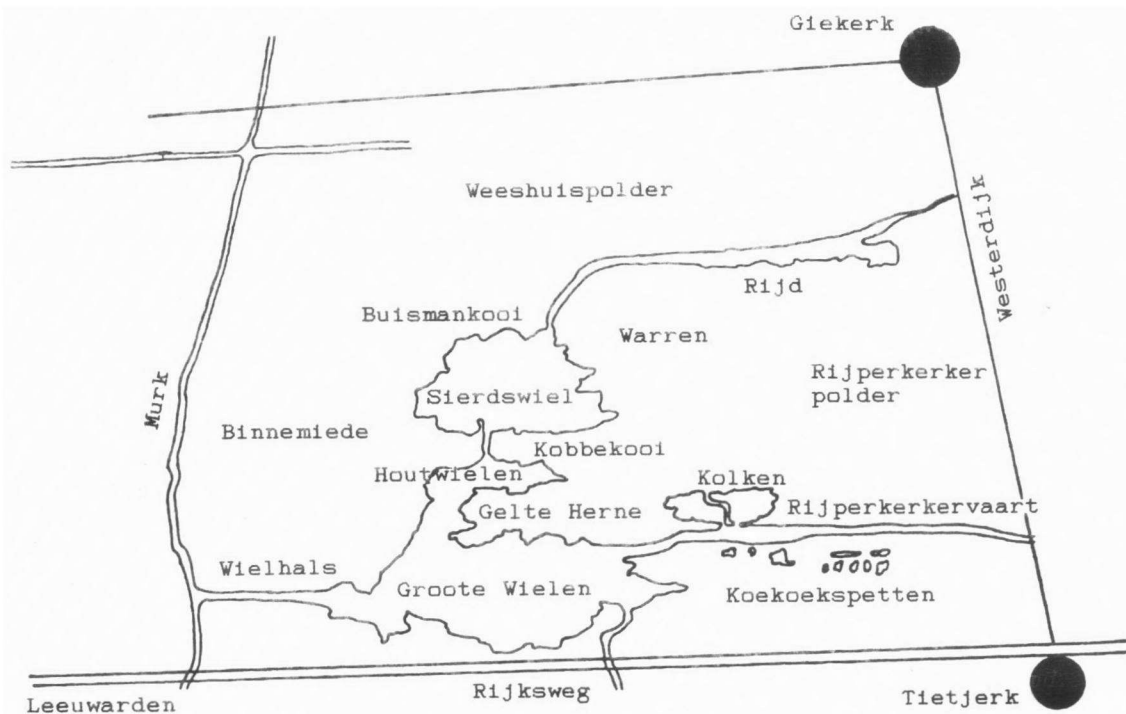
duikers, futen, aalscholvers, reigerachtigen

Freek Nijland

(een vrijwel gelijklopende versie van dit artikel is eerder verschenen in Vanellus, orgaan van de BFVW)

Ten noordoosten van Leeuwarden liggen de Groote Wielen, een zeer gevarieerd natuurgebied (figuur 1) van ca 1000 ha.. Drie grondsoorten ontmoeten elkaar hier, van west naar oost: klei, veen en zand. Het landschap verandert van open klei/veen weidegebied, naar meren en moerasgebied tot halfopen coulissenlandschap op zandgrond. Voor vogels is het Groote Wielen-gebied van grote betekenis (Nijland, Timmerman 1986). De weidevogels broeden hier nog in "ouderwetse" verscheidenheid, terwijl de boezemlanden en zomerpolders, die vanaf november tot in maart onder water staan, vele duizenden trekvogels en overwintelaars lokken. Tussen 1970 en 1978 zijn er veel waarnemingen verricht door de NJW-afdeling Leeuwarden (Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie), tijdens periodieke excursies (Kiers 1974, van Dijk 1978). Vanaf 1978 heeft de Wielenwerkgroep er vogelonderzoek verricht. In een serie artikelen wordt het vogelleven besproken. De soorten komen één voor één aan de orde. Voor vogelaars in Friesland kunnen de cijfers en grafieken een aardig beeld geven van het voorkomen van vogels in gelijksoortige gebieden gedurende het jaar. Het cijfermateriaal is gebaseerd op de archieven van Auke Visser en Freek Nijland, beide Wielenwerkgroepleden. De gegevens beslaan een periode van tien jaar: van 1978 t/m 1987. Indien nodig wordt vergeleken met de periode vóór 1978.

Figuur 1.
Kaartje van het
Groote Wielen-
gebied

inleiding

Om uit vogelgegevens van verschillende aard toch een verantwoord en duidelijk beeld te verkrijgen, is het cijfermateriaal bewerkt met "gewichtsfactoren". Afhankelijk van de aard van de telling, het landschapstype en de

betreffende vogelsoort krijgt elke telling een puntenwaardering.

Voor regelmatig voorkomende en goed te tellen soorten zijn hieruit "indexcijfers" opgesteld. De indexcijfers worden weergegeven met lijndiagrammen. Deze geven een overzichtelijk beeld van aantalsverloop gedurende het jaar. De

aantallen vogels worden uitgedrukt in een schaal van 0-100. De score 100 behoort bij de maand met het maximum aantal vogels. Bij soorten met een duidelijke aantalsontwikkeling wordt een "trendgrafiek" getoond.

Voor de minder goed te tellen of schaarse soorten worden de waargenomen aantallen weergegeven door een tabel of met een staafdiagram.

Van elke soort wordt het doopceel gelicht. Bij broedvogels wordt het aantal broedparen vermeld. Doortrekkers worden ingedeeld in drie groepen:

toevallige doortrekker: 1-5 waarnemingen

onregelmatige doortrekker: 6-15 waarnemingen

regelmatige doortrekker: >15 waarnemingen.

Bij doortrekkers, zomer- en wintergasten gelden de volgende aanduidingen:

1-5 ex : schaars/in klein aantal

6-50 ex : vrij schaars/in vrij klein aantal

51-500 ex : vrij talrijk/in vrij groot aantal

501-5000 ex : talrijk/in groot aantal

> 5000 ex : zeer talrijk/in zeer groot aantal

Ook wordt vermeld het totaal aantal waarnemingen, het totaal aantal exemplaren gedurende de tien-jarige periode van 1978 t/m 1987 en het maximum aantal exemplaren dat op één teldag is waargenomen.

duikers

1..Roodkeelduiker (*Gavia stellata*)

status: toevallige doortrekker

totaal aantal waarnemingen: 1

totaal aantal vogels: 1

maximum aantal vogels: 1

De roodkeelduiker overwintert in de kustwateren van NW-Europa. Een enkele maal verschijnen ze, bijvoorbeeld na stormen, in het binnenland. De enige waarneming is van 16-12-1980. De vogel werd zwemmend aangetroffen op de Rijd, zo te zien in redelijk goede conditie. Na een toilet-beurt op de wal vloog de vogel weg.

futen

Futen overwinteren in en langs de Europese kustgebieden. Ze zijn buiten de broedtijd in het Groote Wielen-gebied vooral te vinden op de meren en vaarten, maar soms ook wel op de ondergelopen graslanden. Voor deze vogels is het Groote Wielen-gebied een goede plaats om te verblijven, maar niet van bijzondere betekenis.

Vijf soorten zijn aangetroffen. Hierbij is één broedvogel en één onregelmatige broedvogel.

2..Dodaars (*tachybaptus ruficollis*)

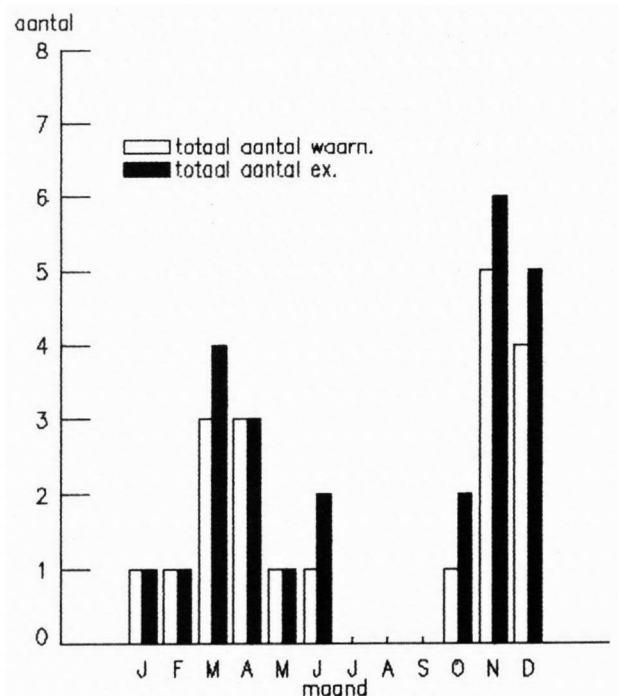
status: onregelmatige broedvogel en schaarse doortrekker

totaal aantal waarnemingen: 20

totaal aantal vogels: 25

maximum aantal vogels: 2

Bij het doornemen van de archieven bleek het aantal dodaars-waarnemingen veel kleiner dan verwacht (figuur 2). Meestal betrof het één, soms twee vogels. Net als de geoorde fuut zal de dodaars vrij veel over het hoofd worden gezien. De meeste waarnemingen zijn van meren en vaarten. Echter ook op ondergelopen graslanden is de dodaars wel gezien.

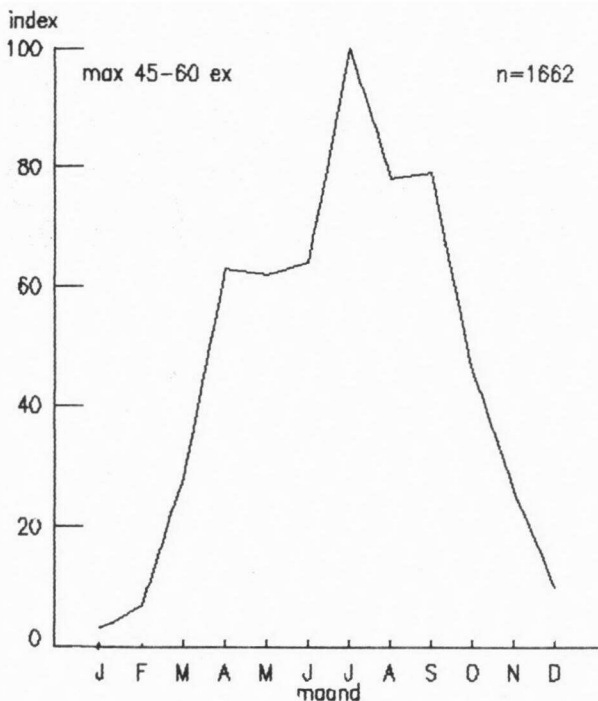
Figuur 2. Dodaars, Groote Wielen, waarnemingen, 1978 t/m 1987

Een enkele maal komt de dodaars tot broeden: Vóór de telperiode in 1976 in de Zuidema's Kolk en in de telperiode in 1987 mogelijk in een poel langs de Rijd. In beide gevallen kleine, enigszins geïsoleerde watertjes met rietoevers.

3..Fuut (*podiceps cristatus*)

status: broedvogel met 15-20 paar en vrij
schaarse doortrekker
totaal aantal waarnemingen: 213
totaal aantal vogels: 1.662
maximum aantal vogels: 52

De fuut broedt in de rietkragen langs de oevers van de meren, kolken en vaarten. Ondanks de waterrecreatie gaat het ze goed. De indexcijfers (figuur 3) laten zien het patroon van een typische broedvogel, met weinig doortrek. De futen broeden verspreid langs de oevers in rustige delen en inhammen. Kolonievorming is

Figuur 3. Fuut, Groote Wielen, indexcijfers, gegevens 1978 t/m 1987

niet vastgesteld. De meeste futen zijn aanwezig in de maanden juli t/m september. Dit betreft ouder vogels met jongen. Het gaat hierbij naar schatting om 45-60 vogels. Daarna worden de aantallen kleiner. In de wintermaanden wordt de fuut weinig waargenomen. Het betreft dan slechts enkele exemplaren. De cijfers geven weinig uitsluitsel over toe- of afname tussen 1978 en 1987.

4..Roodhalsfuut (*podiceps grisegena*)

status: toevallige doortrekker
totaal aantal waarnemingen: 4
totaal aantal vogels: 4
maximum aantal vogels: 1

De roodhalsfuut is tweemaal waargenomen in februari (1979 en 1980) en tweemaal in november (1979 en 1980), op het open water van het Sierdswiel. Eén exemplaar, waargenomen op 8-11-1980, droeg nog sporen van het zomerkleed.

5..Kuifduiker (*podiceps auritus*)

status: toevallige doortrekker/wintergast
totaal aantal waarnemingen: 1
totaal aantal vogels: 1
maximum aantal vogels: 1

Er is slechts één waarneming, op open water, op 3-1-1983. De kuifduiker geldt als meer winterhard dan de andere kleine futen. De januari-waarneming past in dit beeld.

6..Geoorde fuut (*podiceps nigricollis*)

status: toevallige doortrekker
totaal aantal waarnemingen: 3
totaal aantal vogels: 3
maximum aantal vogels: 1

De geoorde fuut in winterkleed is nogal onopvallend en wordt vaak niet opgemerkt. Er zijn slechts 3 waarnemingen: maart (1980) en oktober (1981 en 1982), op het Sierdswiel en op de Rijd.

Fuut foto Dick Goslinga

Aalscholver foto Gerard Bakker

aalscholvers**7..Aalscholver(*Phalacrocorax carbo*)**

status: schaarse doortrekker en zomergast in toenemend aantal

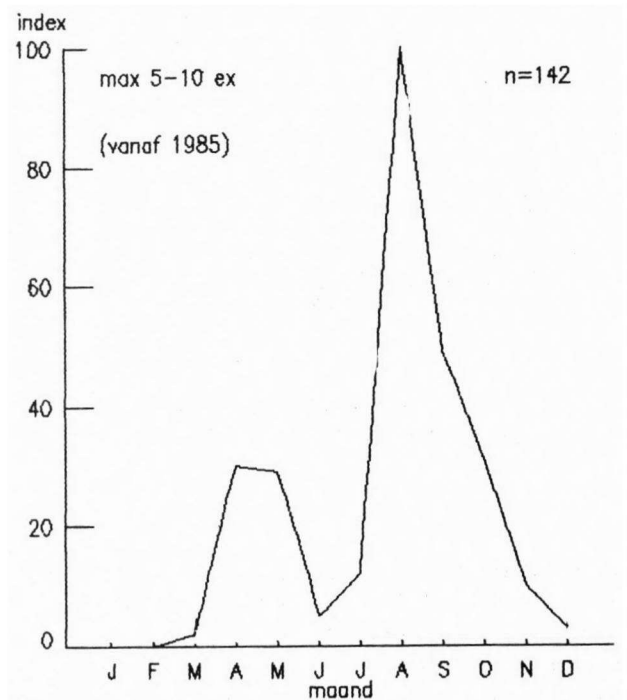
totaal aantal waarnemingen: 55

totaal aantal vogels: 142

maximum aantal vogels: 12

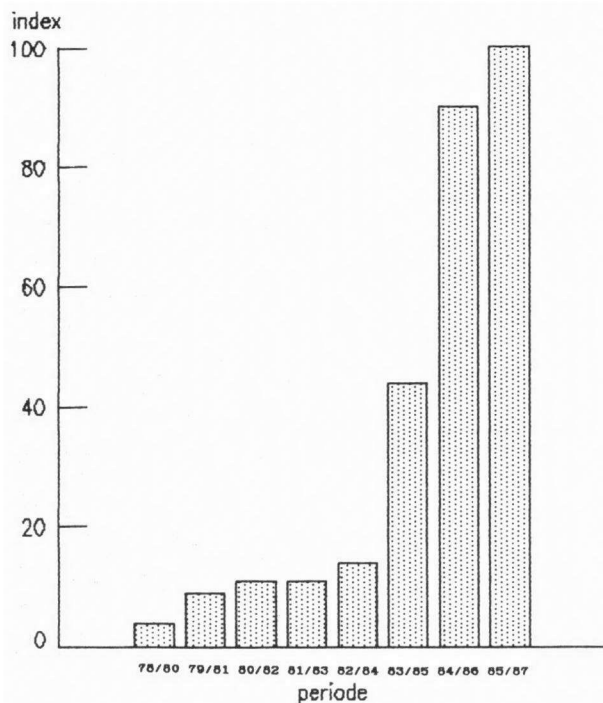
Het beeld van aalscholvers, met uitgespreide vleugels op een paal, kunnen we in het Groote Wielen-gebied steeds vaker bewonderen. Sinds 1985 zijn de aantallen sterk toegenomen. Ook het aantal overzomeraars neemt toe. De toename is te verklaren uit de sterke stijging van het aantal broedparen in Nederland, waardoor ook het aantal zwervende vogels toeneemt. De Groote Wielen bevatten veel vis, dus de vogels komen wel aan hun trekken. Tijdens de najaarstrek zijn de aantallen groter dan tijdens de voorjaarstrek (figuur 4). Naar schatting verblijven er dan 5-10 ex rond en op de Groote Wielen.

In de zeventiger jaren is de aalscholver

Figuur 4. Aalscholver, Groote Wielen, indexcijfers, gegevens 1978 t/m 1987

slechts een toevallige doortrekker. Dit wordt bevestigd door de gegevens van de NJN, die tussen 1970 en 1978 slechts twee waarnemingen noteerde van elk 1 exemplaar. De trendgrafiek, (figuur 5) met een driejarig lopend gemiddelde, laat zien hoe in 10 jaar tijd de situatie voor de aalscholver veranderd is.

Figuur 5. Aalscholver, Groote Wielen, indexcijfers, trend 1978 t/m 1987

reigerachtigen

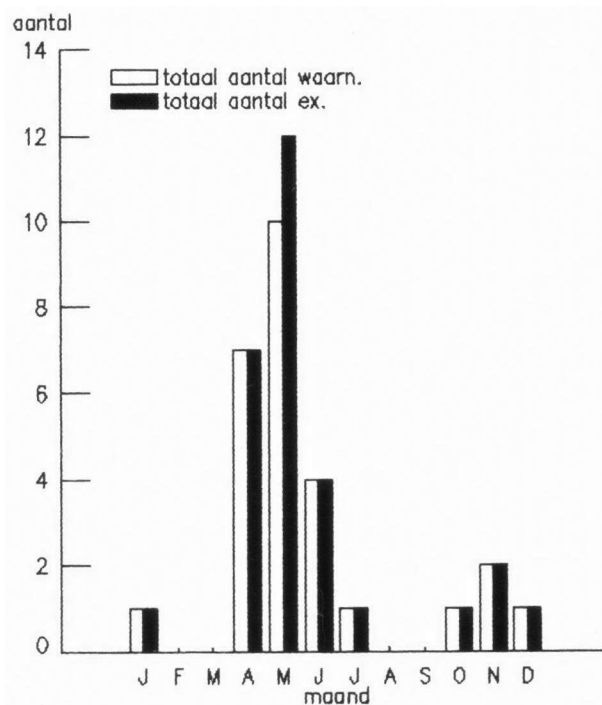
Vijf soorten reigerachtigen zijn waargenomen. Eén soort is broedvogel. Een andere soort broedt vlakbij het Groote Wielen-gebied.

8..Roerdomp (*Botaurus stellaris*)

status: broedvogel met 1-2 paar, doortrekker
in zeer klein aantal
totaal aantal waarnemingen: 27
totaal aantal vogels: 29
maximum aantal vogels: 2

De roerdomp is sinds jaar en dag broedvogel in het Groote Wieldgebied. Aangezien het oppervlak rietland niet groot is, zijn de aantallen klein. Tussen 1978 en 1987 is één van

de broedgebieden, het rietland ten zuiden van de vroegere zuivelfabriek bij Giekerk verloren gegaan, door vuilstort, ontwatering en omvorming tot grasland. Waarschijnlijk broedt de roerdomp alleen nog maar in de Koekoekspetten. De Gelte Herne ligt tegenwoordig voor de boezem, zodat daar mogelijk ook roerdompen gaan broeden. De waarnemingen worden gepresenteerd in figuur 6. Over doortrek weten we niet veel. De winterwaarnemingen kunnen betrekking hebben op eigen roerdompen of overwinteraars uit het noorden. De meeste waarnemingen zijn van april of mei, wanneer de baltsroep klinkt. Een opmerkelijk verschijnsel was te zien op 12 mei 1979, waar twee roerdompen van verschillende territoria overdag steeds vliegend en schroevend werden waargenomen.

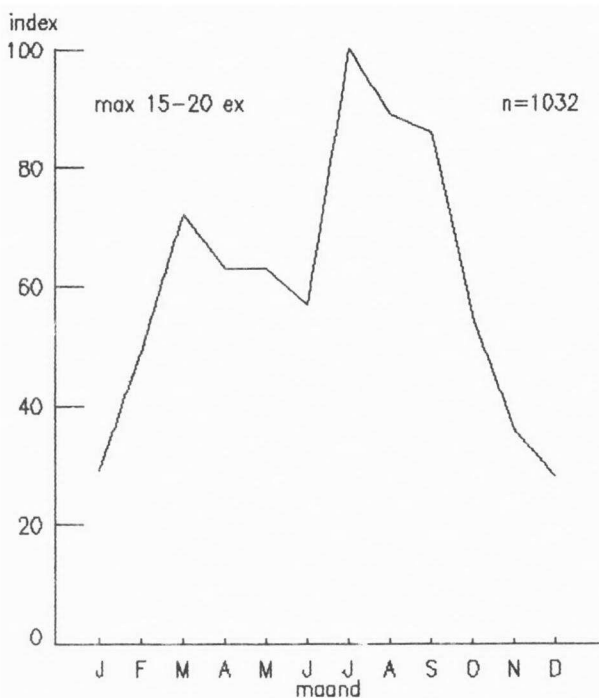
Figuur 6. Roerdomp, Groote Wielen, waarnemingen, 1978 t/m 1987

9..Blauwe reiger (*ardea cinerea*)

status: jaarvogel in vrij klein aantal en
schaarse tot vrij schaarse doortrekker
totaal aantal waarnemingen: 241
totaal aantal vogels: 1032
maximum aantal vogels: 22

De blauwe reiger komt het gehele jaar voor,

vooral vissend langs de sloten in de graslanden. Vlakbij de Grootte Wielen, in het Bos van Ypey is een broedkolonie met enkele tientallen broedparen. Vooral in de jaren 1978 t/m 1980 stonden er regelmatig zo'n 10-20 exemplaren rond maart, bij het begin van de nestelperiode, langs een sloot in een perceel grasland vlak bij de kolonie.

Figuur 7. Blauwe reiger, Grootte Wielen, indexcijfers, gegevens 1978 t/m 1987

Volgens de indexcijfers (figuur 7) zijn aantallen blauwe reigers het hoogst in juli. Dit zijn oudervogels en jongen. Vaak worden bij tellingen in het gebied minder dan 10 blauwe reigers waargenomen. Blauwe reigers op visvangst in sloten zijn echter moeilijk te tellen, zeker bij lage slootwaterstanden. Naar schatting verblijven er dan toch zeker 15-20 ex. Daarna nemen de aantallen langzaam af. In de winter zijn de aantallen het kleinst.

10..Purperreiger (*ardea pupurea*)

status: toevallige doortrekker
 totaal aantal waarnemingen: 3
 totaal aantal vogels: 4
 maximum aantal vogels: 2

Drie keer is de purperreiger waargenomen gedurende de najaarstrek: op 28-8-1979 twee ex voedselzoekend langs een sloot in de Binnemiede, op 14-9-1979 1 ex in de Rijperkerkerpolder en op 22-9-1984 1 ex in de Binnemiede. De dichtstbijzijnde broedplaats is te vinden in de Oude Venen bij Eernewoude, waar de soort in klein aantal broedt.

11..Ooievaar (*ciconia ciconia*)

status: toevallige doortrekker
 totaal aantal waarnemingen: 2
 totaal aantal vogels: 5
 maximum aantal vogels: 4

Slechts tweemaal zijn ooievaars genoteerd rond de Grootte Wielen. Beide waarnemingen zijn van 1979 in maart 1 ex en in mei 4 ex (mededelingen, data niet bekend). Wel zijn tussen 1978 en 1987 door anderen enkele malen ooievaars vliegend boven Giekerk waargenomen.

Blauwe reiger foto Douwe Franke

12..Lepelaar (*platalea leucorodia*)

status: toevallige doortrekker
 totaal aantal waarnemingen: 2
 totaal aantal vogels: 3
 maximum aantal vogels: 2

Eén waarneming is van 6-6-84, toen 2 lepelaars

werden waargenomen tijdens een watersnippentelling. Tijdens de telperiode is de lepelaar nog een keer waargenomen omstreeks

1979/1980 opvliegend bij de Kobbekooi. Spijtig genoeg is dit niet genoteerd.

Sierdswiel en Buisman-eendekooi foto Felix Dekkers

literatuur:

- Kiers, A., 1974: Wielenverslag, Aythia, orgaan NJN, 13 (4): 2-77
 Dijk, K. van, 1978: Vogels in de Wielen, Aythia, orgaan NJN, 17 (3): 4-31
 Nijland F. & Timmerman A. Azn., 1986: De betekenis van de Groote Wielen en omgeving voor vogels, Limosa 59 : 115-118
 Nijland F. & Timmerman A. Azn., 1986: Vogellevens rond de Groote Wielen, Vogeljaar 34: 97-107
 Bekhuis J c.s.: Atlas van de Nederlandse Vogels, SOVON 1987

F Nijland, Canterlandseweg 18, 9061 CC Giekerk